

Jakob Špicar
RADOVLJIŠKA
REVOLUCIJA

*** * ***

**Predstavitev prepisa in knjižne izdaje
zgodovinske igre Jakoba Špicarja v Knjižnici
A. T. Linharta Radovljica, 10. 12. 2010.**

*** * ***

**Multimedijska predstavitev ob 60. obletnici
nastanka igre in njeni prvi knjižni izdaji.
Avtor: mag. Jure Sinobad. Vse pravice pridržane.**

Reliefni grb
s kolesom,
portal ž. c.
sv. Petra
v Radovljici.
Foto: Jure
Sinobad.

*Zahvaljujem se
sorodnikom
Jakoba Špicarja,
še posebej
njegovi vnukinji
Mirjani Vevar,
da so mi dovolili
objavo igre
»Radovljiška
revolucija«.*

Hvala tudi Stanetu Adamu,
prof. Mariji Janežič
in Goranu Lavrenčaku.

Jakob Špicar – mojster slovenske ljudske dramatike in gledališča

28. februarja lani je preteklo natanko **100 let** od krstne uprizoritve “Miklove Zale” v dramatizaciji Jakoba Špicarja, 17. februarja letos pa **40 let** od smrti tega velikana slovenske ljudske dramatike in gledališča.

Natanko **pred 60 leti, 10. decembra 1950**, je Jakob Špicar napisal zadnje stavke zgodovinske ljudske igre “Radovljiška revolucija”, ki je v rokopisu polnih šest desetletij čakala, da ugleda luč sveta.

Prezrte obletnice in vztrajno nagovarjanje kolega Staneta Adama, predvsem pa veliko spoštovanje do izjemno bogatega opusa in neizčrpne ustvarjalne moči Jakoba Špicarja so me spodbudili, da sem se odločil o njem napisati prispevek v letošnjih *Linhartovih listih* in poskrbeti, da “Radovljiška revolucija” v svoji izvirni obliki dobi zasluženo mesto v zgodovini slovenske dramatike.

Jaka Špicar v mladih letih.
Obj. v: *Železar*, št. 46/47,
25. 11. 1982, str. 14.

Jakob Špicar se je rodil 27. oktobra 1884 v Skočidolu v Zgornjem Rožu kmetu Janezu in Marjeti, roj. Trunk.

Ljudsko šolo je obiskoval v rojstnem kraju, gimnazijo pa v Celovcu in Beljaku (1898-1902).

Na Koroškem kot zaveden Slovenec ni uspel dobiti primerne službe, zato je leta 1905 prišel v Ljubljano, kjer se je zaposlil v odvetniški pisarni, vendar je tam ostal le dva meseca.

Ponovno je odšel domov, kjer je s pomočjo narodnega delavca in zanesenjaka Antona Gabrona ustanovil izobraževalno društvo "Sloga" v Podravljah. Društvo je imelo svoj tamburaški zbor in igralsko skupino, za katero je Špicar ustvaril svoji prvi enodejanki "Eno uro sodnik" in "Zmagali smo".

Svoje prvo dramsko delo naj bi sicer napisal že v Marijanišču, ko je bil star le 12 let.

Doma na Koroškem je skušal najti službo, vendar se kot zaveden Slovenec tudi tokrat ni uspel zaposliti. Ponovno se je odpravil čez Karavanke in se kot praktikant zaposlil v posojilnici, ki je leta 1906 pričela z delovanjem v Radovljici. Posojilnica je imela svojo podružnico na Jesenicah in tja so še istega leta premestili tudi Jakoba Špicarja, ki so mu zaupali njeno vodenje.

Skočidol (Gottestal) na avstrijskem Koroškem.
Vir: <http://de.academic.ru/pictures/dewiki/>

Posojilnica v Radovljici, pred 1. svetovno vojno.
Zasebna zbirka, Radovljica, preslikava DAR.

Posojilnica v snegu, pred 2. svetovno vojno.
Zasebna zbirka, Radovljica, preslikava DAR.

Dramatizacija "Miklove Zale"

Na Jesenicah je takrat deloval sokolski oder, ki ga je leta 1905 ustanovil prof. dr. Janko Pretnar.

Špicar se je takoj pridružil jeseniškim gledališkim navdušencem in na njegovo pobudo je sokolski oder kmalu prerasel v samostojno Gledališko društvo Jesenice.

Ves čas obstoja društva je bil njegov predsednik in vodja gledaliških predstav, 12. avgusta 1912 so ga imenovali za častnega člana.

Jaka Špicar se je dobro spominjal, kako je nanese, da se je lotil dramatizacije povesti dr. Jakoba Sketa, ki je prvič izšla pri celovški Mohorjevi družbi prav v letu Špicarjevega rojstva.

dr. Jakob Sket
(1852-1912)
Obj. v: Wikipedija.

»Nekega dne v letu 1906 nas je sedelo nekaj takih skupaj, ki smo se ukvarjali z amaterskimi igrami. Uprizarjali smo Govekarjeve dramatizacije in ostalo, kar nam je bilo na voljo. Ne vem več, kdo je bil, ki je sprožil, naj se lotim dramatizacije ZALE. Ta misel mi ni dala miru in stalno sem razmišljal o njej. Po predhodnem dogovoru mi je dr. Sket dovolil dramatizacijo. Spravil sem se takoj na delo in napisal igro v petih dejanjih z upoštevanjem koroških narodnih običajev, posebej pri ženitovanju. Na Jesenicah sem imel primerno število dobrih igralcev in tako je doživela tukaj na Gorenjskem 28. februarja 1909 krstno uprizoritev moja dramatizacija MIKLOVE ZALE. Dvorana je bila nabito polna. Pripeljali so se tudi rojaki onstran Karavank. Režijo je vodil Danilo – Anton Cerar, garderobo nam je posodilo slovensko gledališče iz Ljubljane. Po prvih uspešnih ponovitvah Zale na Jesenicah, Škofji Loki, Deželnem gledališču v Ljubljani, sledi prva koroška uprizoritev. (1911 v Celovcu) Miklova Zala se seli in potuje po odrih vseh petih celin, to je povsod tam, kjer domujejo naši rojaki in izseljenci.«

Fotografija domnevne prve uprizoritve "Miklove Zale" na Jesenicah, 1909. Omenjeno fotografijo je uredništvu Biltena KKZ posredovala Špicarjeva vnukinja Mirjana Vevar.

Koroški rojak in pisatelj Prežihov Voranc je v spremni besedi prve
povojne izdaje "Miklove Zale", ki jo je leta 1946 v Ljubljani izdal
Klub koroških Slovencev, napisal:

Pred skoraj pet sto leti so Turki prvič udrli na Koroško
in opustošili Ziljo, Rož in Podjuno. Takrat je nastala ljudska
pripovedka o Miklovi Zali, lepi slovenski koroški deklici.
Naše slovensko koroško ljudstvo si je v njeni podobi ustva-
rilo lik plemenitosti, ljubezni in zvestobe do domačih ljudi
in do rodne zemlje. V njeno podobo je naše koroško ljudstvo
vložilo vse tiste občutke, želje in hrepenenje, ki je njega
samega navdajalo do svoje lepe, male domovine. Od takrat
je Miklova Zala simbol vseh koroških Slovencev vse do
današnjih dni. Miklova Zala je večna, živa vera koroških
Slovencev v pravico, v zvestobo, v ljubezen do domovine
in v končno vstajenje. Po velikem, dolgem trpljenju, po
sužnosti, po razočaranjih nad izdajalci, bo napočila odreši-
tev, sončni dnevi, vstajenje in svoboda.

Kako prav je imel Slavko Tarman, ko se je pred nekaj manj kot tremi
desetletji vprašal: »Ali se danes sploh zavedamo, kaj nam je ustvaril
mojster s svojo Miklovo Zalo za ohranitev slovenstva na tujih celinah?«

Srečna leta v Radovljici

Svojo življenjsko sopotnico Marico Heber, p. d. Šuštarčevo, roj. 21. 4. 1894, si je Jaka Špicar izbral v sosednjih Dolah v Zgornjem Rožu.

Poročila sta se leta 1909 in v zakonu, v katerem sta skupaj preživela dobrih 60 let, sta se jima rodila sinova Mirjan (roj. 19. 9. 1911) in Bojan (roj. 8. 1. 1914). Špicarjevi so kar 35 let živeli v Radovljici. Stanovali so v prostorih Posojilnice, v secesijski stavbi "Čebelica", kjer so danes uradi Upravne enote Radovljica.

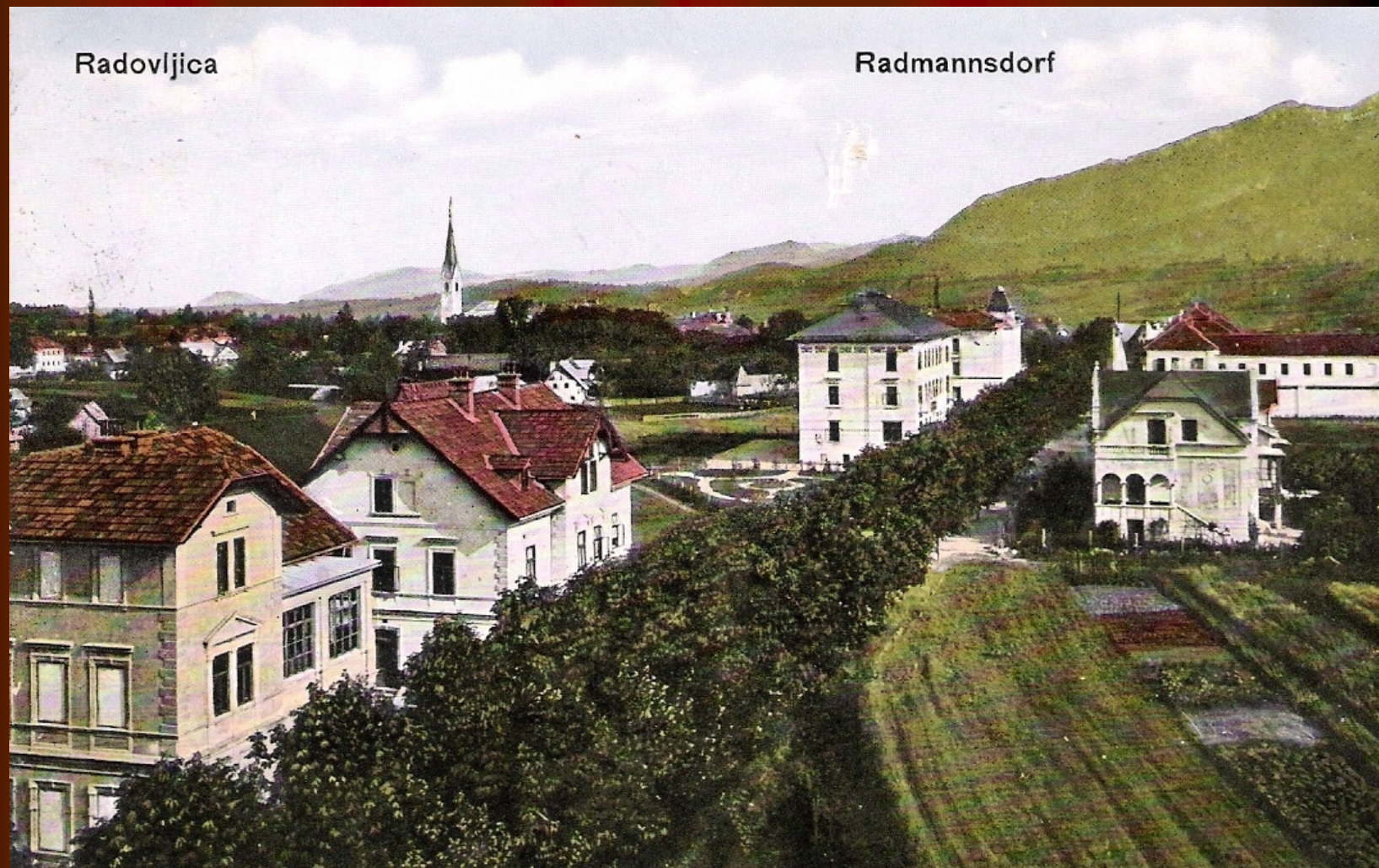
Marica Špicarjeva se je spominjala srečnih let, ki so jih preživeli v Radovljici: **»V Radovljici smo potem živeli petintrideset let. To je eden najlepših krajev na Gorenjskem. Če ne bi bilo vojne, je ne bi nikoli zapustili.«**

Drevored ob današnji Gorenjski cesti, pred 1. svetovno vojno.
Zasebna zbirka, Radovljica, preslikava DAR.

Linhartov trg, ok. 1910. Zasebna zbirka, Radovljica, preslikava DAR.

Radovljica, razglednica, ok. 1910. Zasebna zbirka, Radovljica, preslikava DAR.

Pogled po Gorenjski cesti proti Stolu, ok. 1930.
Zasebna zbirka , Radovljica, preslikava DAR.

V času bivanja v Radovljici (1906-1941) je Jakob Špicar napisal večino svojih dramskih del, 50 ali 51 od skupno 83 samostojnih ljudskih iger, dram, dramatizacij, mitično-alegoričnih ter mladinskih in otroških iger.

Najbolj znane igre in dramatizacije iz Špicarjevega radovljiškega obdobja so: "Miklova Zala" (1907), "Kralj Matjaž" (1909), "Ljubo doma" (1912), "Miklavžev dar" (1915), "Pogumni Tonček" (1918), "K luči!" (1921), "Domovina" (1923), "Triglav" (1923), "Zlato tele" (1926), "Martin Napuhek" (1929), "Martin Krpan" (1930), "V Korotan" (1931), "Drabosenjak" (1934), "Obsedeni Lojzek" (1935), "Magister Johanes in njegova vera" (1935), "Praznik dela" (1938), "Trije kralji" (1938) in "Naš vir" (1940).

Leta 1935 je napisal radijsko igro "Osojski spokornik", za katero je prejel 2. nagrado na natečaju za najboljšo slušno igro. Igra je bila izvedena na Radiu Ljubljana (1936) in na Radiu Celovec (1946).

Ravnah na Koroškem, seznama dramskega dela iz arhiva Slovenskega gledališkega in filmskega muzeja v Ljubljani ter znanih oziroma objavljenih plakatov za posamezne predstave. Stvaritve so navedene v časovnem zaporedju nastanka.

Leto Naslov

- 1898 »Der Hirte am Kyffhäuserberge«, manuskript izgubljen, igra v nemščini z motivom pripovedke o Kralju Matjažu.
- 1899 »Prva slovenska igra« (nabožna vsebina, naslov neznan, manuskript izgubljen).
- 1900 Nemška viteška igra (naslov neznan, manuskript izgubljen).
- 1905 »Eno uro sodnik«, veseloigra – enodejanka. Prva uprizoritev leta 1905 v Podravljah na Koroškem.
- 1905 »Zmagali smo«. Enodejanka. Prva uprizoritev leta 1905 v Podravljah na Koroškem.
- 1907 »Miklova Zala«. Dramatizacija dr. Sketove povesti. Krstna uprizoritev leta 1909 na Jesenicah. Prva koroška uprizoritev leta 1911 v Celovcu. Igrana na odrih vseh petih celin.
- 1907 »Ob meji«. Neuprizorjena. Manuskript izgubljen.
- 1909 »Kralj Matjaž«. Prva uprizoritev 12. nov. 1911 v Slovenskem deželnem gledališču v Ljubljani.
- 1910 »Razdor«. Tragedija v štirih dejanjih. Rokopis uničen pri požaru Narodnega doma v Trstu. Neuprizorjena.
- 1912 »Ljubo doma«. Prva uprizoritev leta 1912. Pozneje uprizorjena tudi v ZDA.
- 1915 »Miklavžev dar«. Mladinska igra v dveh dejanjih. Prva uprizoritev leta 1915.
- 1916 »Izdajalec«. Dramatizacija Slemenikovih povesti. Igra v petih dejanjih. Uprizorjena leta 1917.
- 1918 »Pogumni Tonček«. Mladinska igra v petih dejanjih. Prva uprizoritev 15. dec. 1918 v Deželnem gledališču v Ljubljani, ponovitev 22. dec. 1930 v SNG-Ljubljana, ponovitev 31. dec. 1922 v SNG Maribor, ponovitev 20. dec. 1931 v SNG Celje, ponovitev 16. nov. 1951 v SNG Celje, ponovitev v sezoni 1923/24 v Okrajnem gledališču Ptuj, ponovitev v sezoni 1927/28 v Okrajnem gledališču Ptuj.
- 1918 »Damjanka«. Drama. Uprizorjena.
- 1918 »Na Poljanje«. Drama. Uprizorjena.
- 1919 »Dolorosa«. Uprizorjena leta 1919.
- 1919 »Patriot«. Satira. Uprizorjena.
- 1921 »K luči«. Alegorija. Knjižna izdaja – Kranj. Uprizorjena.
- 1922 »Osvobojenci«. Satira. Uprizorjena.
- 1923 »Ujedinjenje«. Mladinska igra. Neuprizorjena.
- 1923 »Na razpotju«. Enodejanka. Neuprizorjena.
- 1923 »Domovina«. Prizor za sokolsko akademijo. Uprizorjena na akademiji v Radovljici leta 1923. Objavljena v reviji Sokolič.
- 1923 »Triglav«. Igra za sokolsko mladino, štiridejanka. Uprizorjena. Objavljena v reviji Sokolič.
- 1925 »Spominska plošča«. Ljudska spevoigra v štirih dejanjih. Uprizorjena. Objavljena v Clevelandu (ZDA).
- 1925 »Davidov greh«. Biblijska legenda. Neuprizorjena.
- 1926 »Zlato tele«. Komedija. Uprizorjeno.
- 1927 »Pater Anzelm«. Ljudska igra. Uprizorjena.
- 1929 »Martin Napuhek«. Mladinska igra. Objavljena knjiga v Ljubljani. Uprizorjena.
- 1929 »Svetic«. Ljudska igra. Neuprizorjena.
- 1930 »Odočilni možje«. Satira. Neuprizorjena.
- 1930 »Martin Krpan«. Dramatizacija po Fr. Levstiku. Uprizorjena.

- 1930 »Domovina ključ«. Prizor za sokolsko slavo. Uprizorjena.
- 1930 »Vrag jih je vzela«. Silvestrska slika. Uprizorjena.
- 1931 »Kralj ne umre«. Dramska slika. Uprizorjena.
- 1931 »V Korotan«. Mladinski prizor. Objavljen v reviji Sokolič.
- 1932 »Gasper v Mojstranu«. Lutkovna veseloigra. Uprizorjena.
- 1932 »Sosedov sin«. Scenarij za film po J. Jurčetu. Naročilo filmskega podjetja SAVA-FILM. Nerealizirano.
- 1933 »Bištanj in Reberca«. Dramatizacija po dr. Ilavnikovem »Poslednji vitez Reberčar«.
- 1934 »Aslana«. Pravljična v petih slikah. Neuprizorjena.
- 1934 »Drabosenjak«. Ljudska igra v petih dejanjih. Objavljena knjiga v Ljubljani.

DELA VSKO KULT. DRUŠTVO „ENAKOST“ Jesenice

vpripori v nedeljo 22. aprila 1934, ob 8. uri zvečer v Del. domu na Savi kratko predstavo

ZLATO TELE

komedija v petih dejanjih. Spisal Jakob Špicar. Predstava vodi s. Štore P.

OSEBE:

Mihail Kij, posestnik in tovaršev	Obak A.
Dogajir Lab	Perko V.
Dr. Grom, sodnik	Janja Avg.
Franca Lipovec, muškar	Zin V.
Sarka Merič, muškar	Ljubič R.
Simeon Lipovec	Sedek
Zupeti	Sredin P.
Kapita	Zoran A.
Kosec, akademski slikar	Klemen A.
Vladislav, lastnik vinog	Piet A.
Lisi	Andrejvid E.
Misi	Klemen P.
Trubi, tovarniški delavec	Steva D.
Čisti, muškar	Straliker V.
Dona, portorikanec	Wita A.
Doktor	Guzel F.
Tovarniški delavec, gostje	

SODELUJE KOVINARSKA GODBA

Čas. Dne 10. 8. 1934. ODBOR

mesno gledališče celje

GLEDALIŠKI LIST

letno št. 1951 * 1952 stran 4

JAKA ŠPICAR

Pogumni Tonček

Podravljen mali pastirček, vsa sreča ti na poti. Osveti vredno lasti junača, vrtelj in vsporodaj.

PREMIERA: PETEK 16. NOVEMBRA 1951 OB 20

Slavko Tarman, Jakob Špicar – najplodovitejši mojster slovenske ljudske dramatike, v: Železar, št. 46/47, 25. 11. 1982, str. 15 in 16.

Vodstvo slovenske ljudske šole na Jesenicah
 uljudno vabi k
PREDSTAVI,
 katero priredi šolska mladina
 v nedeljo, dne 14. julija ob 8. uri zvečer
 v „Delavskem domu“ na Savi.
Pogumni Tonček.
 Pravljična v petih dejanjih. Spisal J. Špicar. Pevske točke upisal St. Savinšek.

Osebe:
 Pepček, Franc, Mihor, Simen, Dezika, otroci.
 Hinka, Kati, Starišina, Kraljev odposlanec, Ljubič, viliška bitja.
 Vite, Veča, Vile, otroci, ljudstvo, Pravljična se godi v devetih devetih časih.

Pri predstavi avira slavni društveni orkester.

VSTOPNINA: Sedeži I. vrste K 8.—, II. vrste K 2.00, III. vrste K 2.—, stojališča K 1.—.

Varnostna opomba: Predstava v „Delavskem domu“ v nedeljo od 8. do 12. ure dopolne in zvečer 1 uro pred začrtim predstavo.

Čisti dohodek je namenjen za nabavo samoučilne revije Sokolcem.

- 1935 »Obsedeni Lojzek«. Mladinska igrice. Objavljeno v reviji Sokolič. Uprizorjena.
- 1935 »Osojski spokornike«. Radijska igra. Uprizorjena.
- 1935 »K radosti in bratstvu«. Slavnostna igra za uprizorjanje na prostem. Uprizorjena.
- 1935 »Magister Johannes in njegova vera«. Legenda. Uprizorjena.
- 1935 »Ob grobu in prestolu«. Scena. Objavljena v reviji Sokolič.
- 1935 »Slava delu«. Enodejanka.
- 1935 »Na razpotju«. Silvestrska slika.
- 1936 »Tabor sanja«. Igrica. Objavljena v reviji Sokolič. Uprizorjena.
- 1937 »Domovini zdravje«. Velika scena za telovadni nastop. Uprizorjena.
- 1938 »Fraznik delav«. Slavnostna scena za prvomajsko proslavo na Jesenicah. Uprizorjena na prostem.
- 1938 »Trije kralji«. Mladinska igrice. Objavljena v mladinskem tisku. Uprizorjena.
- 1938 »Majka Slava«. Slavnostna igra. Uprizorjena.
- 1938 »Vrag jih je vzela«. Silvestrska fanzija.
- 1938 »Ob dvajsetletnici«. Slavnostna akademija. Objavljena v reviji Sokolska volja. Jubilejna akademija za jeseniški sindikat. Uprizorjena na prostem.
- 1939 »K skupni mizi«. Scena za proslavo 1. decembra 1939. Objavljena v reviji Sokolska volja. Uprizorjena.
- 1940 »Naš vir«. Slavnostna igra. Objavljena v reviji Sokolska volja. Uprizorjena.
- 1941 »Božični večer«. Dvodejanka.
- 1942 »Cesarski ukaz«. Ljudska igra. Uprizorjena.

- 1942 »Nmvaj čez izaro«. Ljudska spevoigra v petih dejanjih. Krstna predstava v SKUD France Mencinger na Koroški Beli, leta 1951. Večkrat uprizorjena.
- 1943 »Zlato iz Jepe«. Ljudska igra.
- 1943 »Devinska Mura«. Ljudska pripovedka v štirih dejanjih.
- 1943 »Izborna sezona«. Komedija. Uprizorjena.
- 1944 »Za časte«. Ljudska igra v petih dejanjih.
- 1944 »Sejalec v noči«. Drama v petih dejanjih.
- 1950 »Na pomoč«. Ljudska igra v štirih dejanjih.
- 1950 »Radovljiska revolucija«. Zgodovinska igra v štirih dejanjih. Uprizorjena.
- 1950 »Ob osemdesetletnici«. Zgodovinska igra ob jubileju prvega ljubljanskega gasilskega društva. Uprizorjena.
- 1950 »Vse za elektriko«. Ljudska igra. Uprizorjena.
- 1950 »Naš greh«. Ljudska igra.
- 1951 »Čarovnica«. Pravljična igra v petih dejanjih. Uprizorjena.
- 1951 »Župnik Peterman«. Neuprizorjena.
- 1951 »Pod bičem«. Enodejanka o izseljevanju na Koroškem. Uprizorjena.
- 1951 »Iz stanev v novo leto«. Silvestrska enodejanka.
- 1952 »Prijatelji v trpljenju«. Mladinska igra. Objavljena na Koroškem. Uprizorjena na Koroškem.
- 1952 »Podvinska Anka«. Besedilo za opero. Neuprizorjena.
- 1952 »Brez pesmi ni življenja«. Ljudska spevoigra v treh dejanjih. Uprizorjena na Koroškem.
- 1952 »Za zaklad«. Mladinska igra v petih dejanjih. Uprizorjena na Koroškem.
- 1952 »Knežji kamen«. Dramatizacija po Antonu Aškercu. Uprizorjena na Koroškem.
- 1963 »Bela žena«. Mladinska bajka v petih dejanjih. Uprizorjena na Koroškem.
- 1953 »Doktor Zober«. Dramatizacija. Igra v devetih slikah.
- 1954 »Na Gorenškem je fletno«. Ljudska igra s petjem v štirih dejanjih. Uprizorjena na Gorenškem.
- 1955 »Čar planin«. Ljudska igra s petjem in plesom v petih dejanjih. Uprizorjena na Gorenškem.

Gledališkemu

C. kr. okrajno glavarstvo društvo na Jesenicah vpripori v nedeljo 16. novembra 1951 pri 8. uri popoldne v dvorani pri "Jelenjski igroci" Miklavžev dar, predsedstvo glasno ukaza s dne 1. decembra 1951, da se predstava izdale cenzurno in vpriporitveno do 1. decembra 1951.

C. kr. okrajno glavarstvo v Radovljici

C. kr. okra

Zlata leta radovljiškega gledališča

Leta 1919 so radovljiški Sokoli ustanovili gledališki odsek svojega društva. Vodenje radovljiškega sokolskega gledališča je ok. 1920 prevzel Jaka Špicar, ki so mu pri delu zelo koristile izkušnje, pridobljene pri vodenju gledališkega društva na Jesenicah. Pogoji za delo so bili sprva zelo slabi.

Oder jim je izdelal eden od domačih mizarjev, postavili pa so ga kar v skladišču trgovca Homana.

Kulise, kostume in reklamne plakate so si sprva izdelovali sami. Pri gledališkem delu je bila Špicarju v veliko oporo njegova soproga Marica, ki je uspešno odigrala vrsto vlog v njegovih igran.

Pomembna pridobitev za radovljiške kulturnike je bila dograditev Sokolskega doma v Radovljici, ki so ga slovesno odprli 2. oktobra 1921.

Svečanost ob gradnji Sokolskega doma, 1921.
Zasebna zbirka, Radovljica, preslikava DAR.

Sokolski dom v času gradnje, 1921. Zasebna zbirka, Radovljica, preslikava DAR.

Sokolski in gasilski dom, po 1921. Zasebna zbirka, Radovljica, preslikava DAR.

Dvorana v Sokolskem domu, po 1921.
Obj. v: Spomenica Sokolskega društva v Radovljici, 1933.

»Ta oder se je razvil v osrednjo kulturno institucijo. Z ženo Marico sva mu ostala zvesta dve desetletji. Omeniti velja, da smo v tem zlatem obdobju igrilstva delali vse zastonj. Vsi smo delali iz ljubezni do igranja. V desetih letih se je zbrala v blagajni vsota, s katero je sokolsko društvo poplačalo dolgove gradnje in opreme doma. Moje napredno delovanje je bilo trn v peti za obstoječi režim.«

Jakob Špicar, Biografija, napisana za Društvo slovenskih književnikov v Ljubljani, 1953.

Fran Govekar, Gruntarji, Gledališče Sokolskega društva v Radovljici, ok. 1930, režija Jakob Špicar. Stojijo od leve proti desni: Slavica Kralj – Marinček, Julka Peskar, Zora Vengar – Čebulj, Matija Marinček, Vera Vengar, deček Jaka Štular, Anton Kobenter, Marica Špicar in Danimir Čebulj.
Dokumentacija pok. Milene Vengar Sartori. Foto: Slavko Vengar.

Jakob in Marica Špicar sta po vojni ostala v Ljubljani, vendar sta se ves čas rada vračala v Radovljico. Posebej slovesno je bilo v petek, 21. marca 1952, ko so igralci Dramatskega odseka SKUD A. T. Linhart iz Radovljice izvedli premierno uprizoritev Sketove "Miklove Žale" v priredbi Jakoba Špicarja. Radovljiški ljubitelji gledališča so Špicarja povabili na premiero v nekdanji Sokolski dom. Vabilu se je z veseljem odzval in si predstavo ogledal skupaj z ženo Marico. Igro je režirala njegova naslednica na radovljiških odrskih deskah Alojzija Horvat.

Vloge si je razdelilo 32 domačih igralcev, kot svatje, ujeti kristjani, haremske dame in turški vojaki so nastopili še mnogi statisti. Predstava je požela velik uspeh, ponovili so jo še trikrat, enkrat v soboto, 22. marca, in dvakrat v nedeljo, 23. marca 1952.

Jakob Špicar (stoji tretji z leve) kot častni gost med radovljiškimi igralci na premieri »Miklove Zale«, 21. marca 1952. Levo od Špicarja stojita Jaka Sartori in Helena Vurnik, desno pa Saša Kenda, Bojan Horvat in Miran Kenda. Fotoarhiv Bojana Horvata.

“Radovljiška revolucija”

Misel na Radovljico, v kateri je ustvaril večino od svojih 83-ih dramskih del, je Špicarja spremljala tudi v času, ko sta z ženo že stalno prebivala v Ljubljani. Leta 1950 je napisal zgodovinsko igro, ki ji je dal naslov “Radovljiška revolucija”.

To Špica PoV ni motilo; čeprav je MV-II ostajal pri LibMešu, pisal SD (analogne Knafličevemu **Kmečkemu teatru**), **Izborna sezija, se je PoV približal Ptji oz. Mrku**, glej dramo **Radovljiška revolucija**; zdi se boljša od Kreftove **V ječi življenja, manj operno patetična, bolj Ideolanalitična** v duhu Nasta SMeša, obravnava čas 1848. Prav neverjetno: MrkZnik Kreft je bil v **Ječi dlje od Realz** slikanja Dbe kot PVLibec-JNclst Špic.

Taras Kermauner, Slovenski narod se poraja, str. 146.

Vir: <http://www.kermauner.org/knjige/> (16. 11. 2010)

Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika
Ravne na Koroškem

Vir : <http://www.slovenia.info>

JAKOB ŠPICAR (1884 – 1970): “živ, neugnan vreclec ljudske dramatike”, razstava v Koroški osrednji knjižnici dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem.

Na otvoritvi razstave, 28. 11. 2006, so s svojimi strokovnimi prispevki sodelovali: mag. Štefan Vevar (Gledališki muzej Slovenije), mag. Martina Piko Rustia (Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik iz Celovca), Nužej Tolmajer (predsednik Narodopisnega društva Urban Jarnik) in dr. Reginald Vospernik (profesor in ravnatelj v pokoju). Razstavo in priložnostno zloženko je pripravila bibliotekarka Simona Šuler Pandev.

Rokopisno gradivo Jakoba Špicarja je prišlo v Koroško osrednjo knjižnico po zaslugi gospe Mirjane Vevarjeve iz Mežice. Mirjana Vevar, roj. Špicar, vnukinja Jakoba in Marice Špicar, je svoja otroška leta preživela pri starih starših v Radovljici. Po dedovi smrti je skrbela za njegovo literarno zapuščino in jo v 70-ih letih 20. stoletja zaupala v varstvo Koroški osrednji knjižnici. Med gradivom, ki so ga prevzeli, popisali in shranili strokovni delavci knjižnice, je z zaporedno številko 90 označen sveženj, v katerem je shranjen rokopis Špicarjeve ljudske igre "Radovljiška revolucija".

Foto: Jure Sinobad

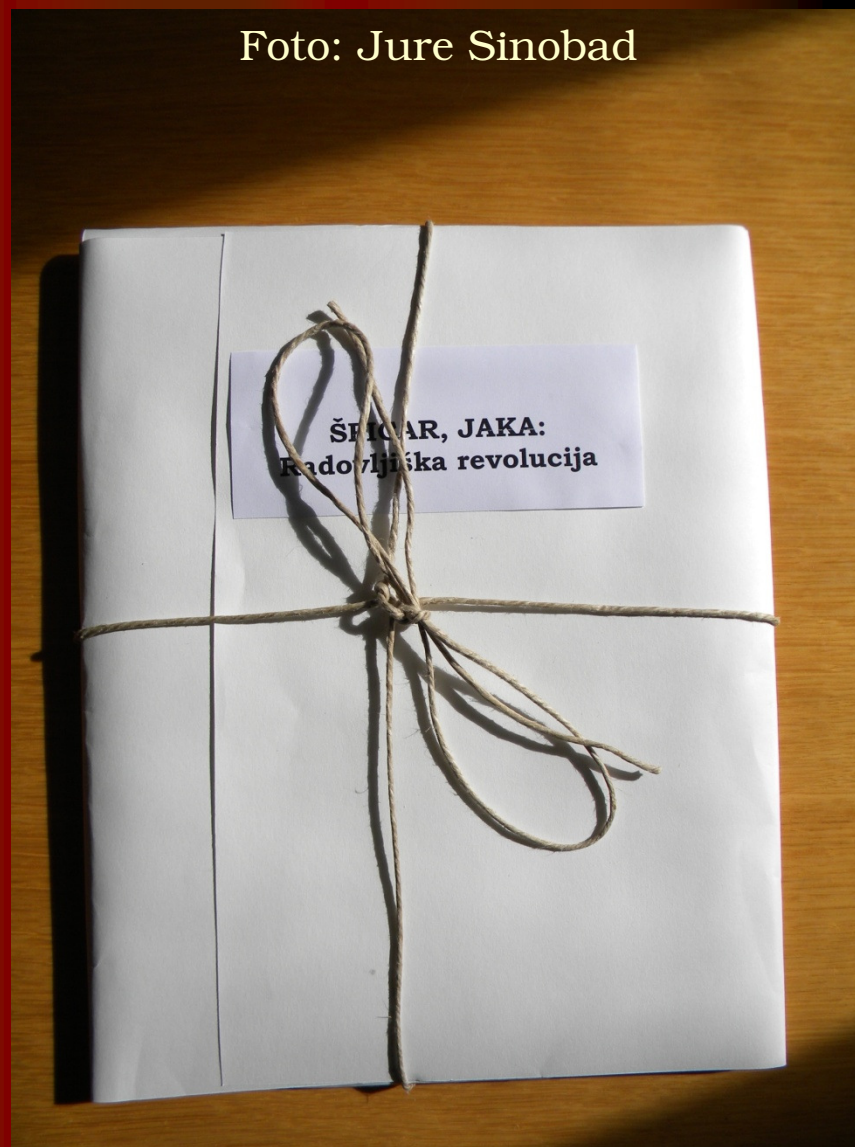
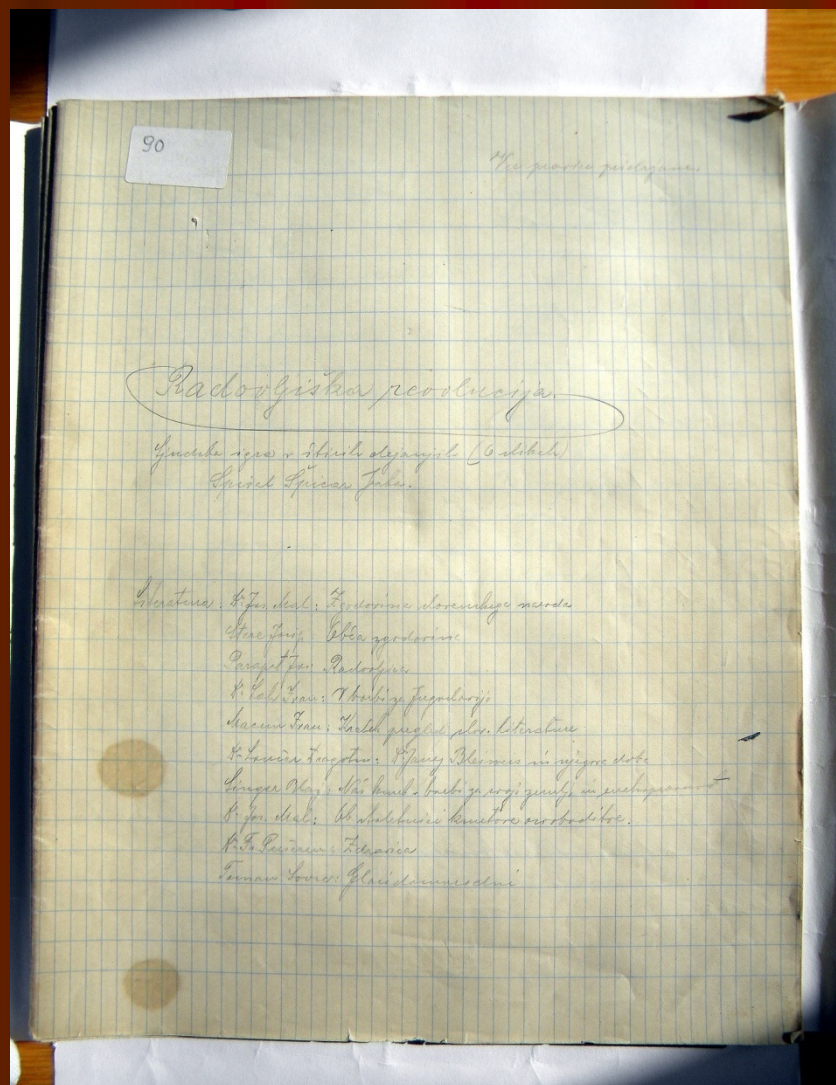

Foto: Jure Sinobad

Naslovnica Špicarjevega rokopisa "Radovljiska revolucija" s seznamom literature, ki jo je uporabil pri pisanju igre. Igra se dogaja v letih 1847-49 v Predtrgu ter v Prešernovi kavarni in čitalnici v Radovljici. Špicar je igro napisal z navadnim grafitnim svinčnikom na pole papirja z visokim karo vzorcem. Na naslovni strani je pod naslovom igre napis »Ljudska igra v štirih dejanjih (6 slikah)«, desno zgoraj pa opomba »Vse pravice pridržane.« Avtor je na naslovnici navedel tudi literaturo, ki jo je uporabljal pri pisanju igre. Na seznamu so dela Josipa Mala, Josipa Stareta, Janeza Parapata, Ivana Laha, Ivana Macuna, Dragotina Lončarja in Blaža Singerja ter poezija Franceta Prešerna in Lovra Tomana.

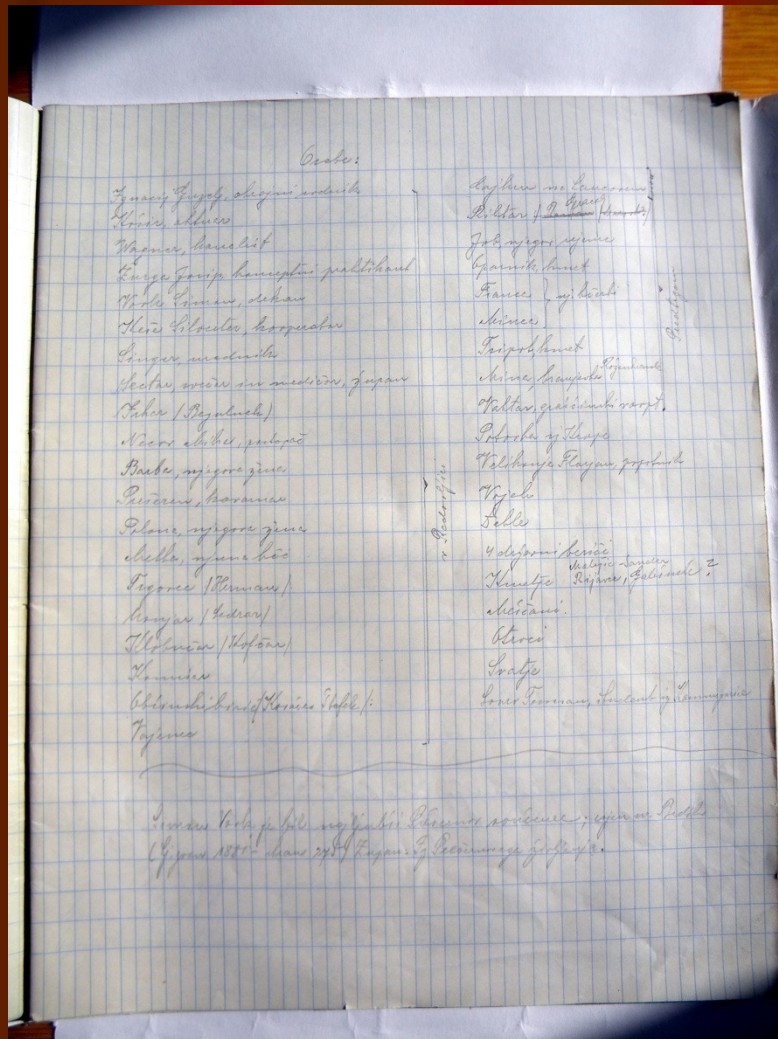
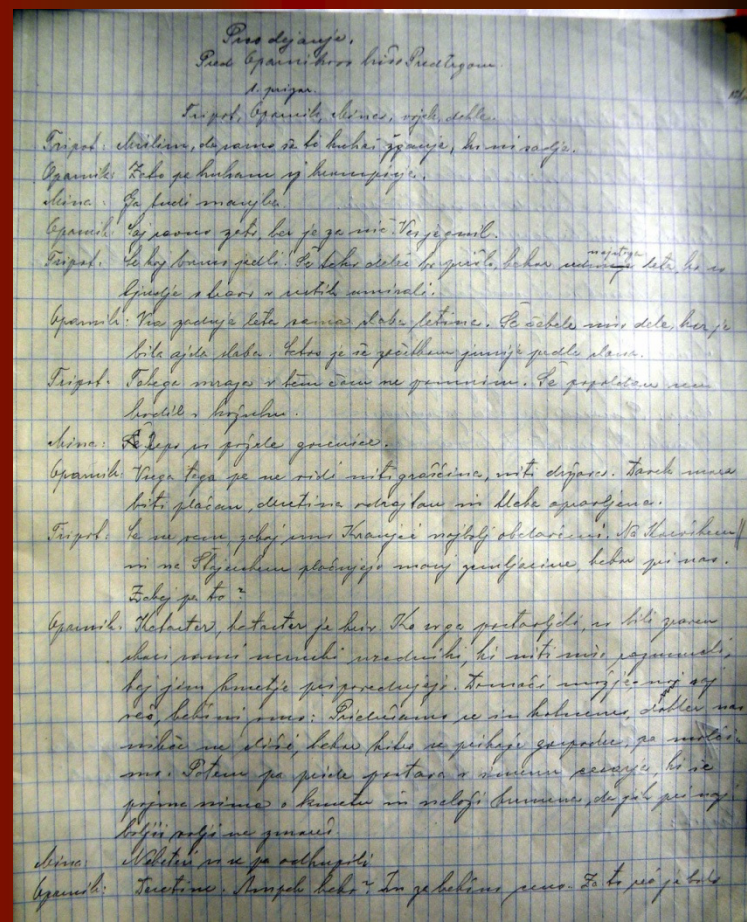
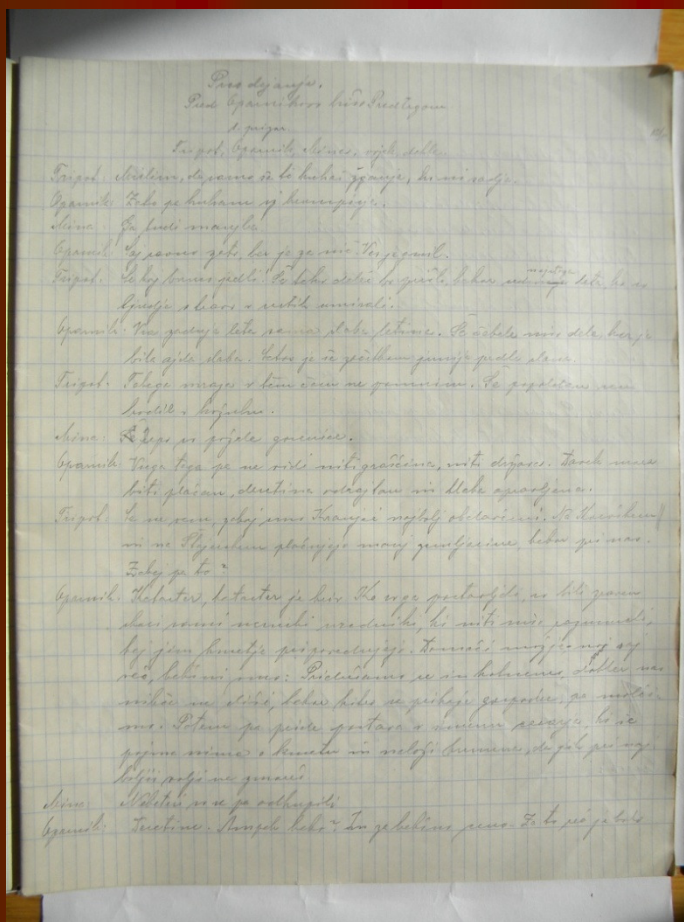

Foto: Jure Sinobad

Nastopajo: Ignacij Guzelj (okrajni sodnik), Košir (aktuar), Wagner (kanclist), Josip Žurga (konceptni praktikant), Simon Vovk (radovljiški dekan in najljubši sošolec pesnika Franceta Prešerna), Silvester Keše (kooperator), Singer (uradnik), Lectar (svečar in medicar, župan), Irhar (Bezulnek), Necov Miha (postopač), Barba (njegova žena), Prešeren (kavarnar), Polona (njegova žena), Metka (njuna hči), trgovec (Herman), usnjar (Ledrar), klobučar (Kofčar), komisar, občinski birič (Kovačev Štefek) in vajenec. V skupini Pretržanov so: rihtar Gracelj, Job (njegov rejnec), Oparnik (kmet), Oparnikovi hčerki Franca in Minca, Tripot (kmet), Mina (branjevka Roženkrancla) in Vahtar (graščinski valpet). V tretji skupini nastopajo: Cajhen z Lancovega, potovka iz Krope, Lovro Toman (študent iz Kamne Gorice), Florjan Velikonja (popotnik), vojak, dekle, štirje državni biriči, kmetje (Matežic, Sander, Rijavec in Galešnek), meščani, otroci in svatje.

Rokopis igre je dobro ohranjen, a ker je bil napisan z navadnim grafitnim svinčnikom na pole karo papirja, je ponekod slabše čitljiv. Celoten rokopis je bilo treba preslikati z digitalnim fotoaparatom, nato pa vsak posnetek posebej obdelati z računalniškim programom. Grafično obdelane in prečiščene slike se je dalo natisniti in tako smo prišli do popolnoma berljivih kopij. Foto: Jure Sinobač

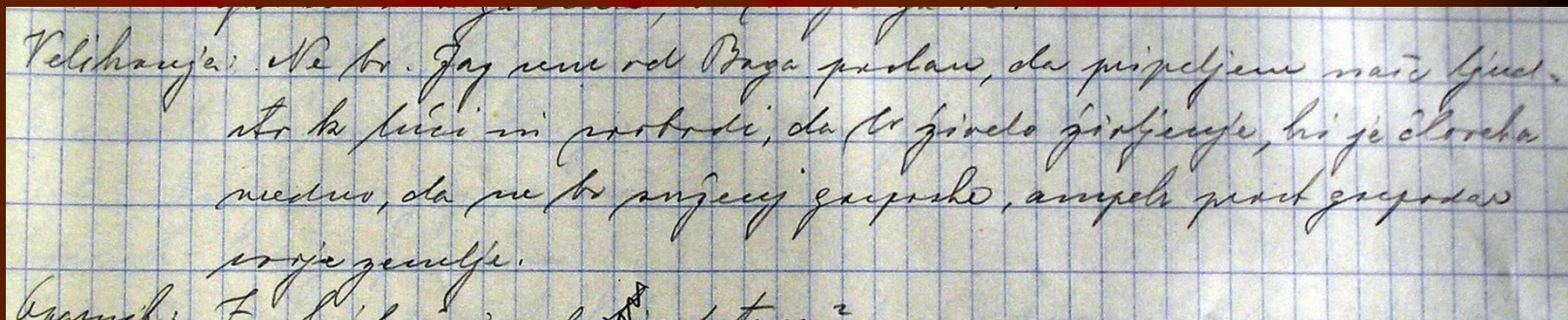
Slavko Tarman je v svojem seznamu Špicarjevih del zapisal, da je bila igra uprizorjena.

1950 »Na pomoč«. Ljudska igra v štirih dejanjih.
1950 »Radovljiška revolucija«. Zgodovinska igra v štirih dejanjih. Uprizorjena.
1950 »Ob osemdesetletnici«. Zgodovinska igra ob jubileju prvega ljubljanskega

Drugačnega mnenja je Špicarjeva vnukinja Mirjana Vevar, ki pravi, da "Radovljiška revolucija" vsaj do leta 1954 zagotovo ni bila uprizorjena. Pri tem se opira na podatke iz svoje kopije tipkopisa "Moja dramska dela", v katerem je njen ded popisal vsa dramska dela, ki jih je ustvaril v letih 1905-1953. V popisu, ki ga v izvirniku hranijo v Slovenskem gledališkem muzeju v Ljubljani (mapa št. 129), piše: **»1950. Radovljiška revolucija. Zgodovinska igra iz leta 1848, napisana za Radovljico, ki je pa še niso igrali.«**

1950 Na pomoč! Gasilska igra, igrana pri mnogih društvih.
" Ob 80letnici Napisana in igrana za jubilej Gas. društva Ljubljana-mesto.
" Radovljiška revolucija. Zgodovinska igra iz leta 1848, napisana za Radovljico, ki je pa še niso igrali.
" Vse na elektriko. Igrana na raznih odrih, namenjena sindikatom.
" Čarovnica Mladinska (za bolj odrasle) še ni bila uprizorjena.

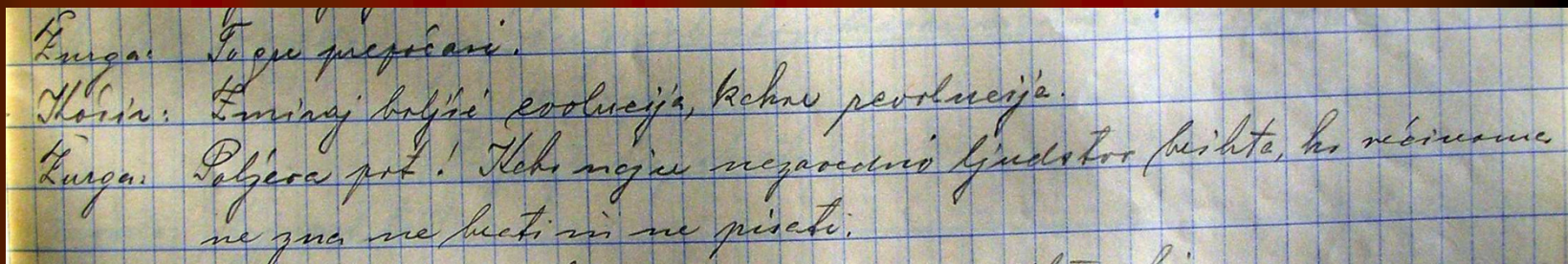
Prvo dejanje "Radovljiške revolucije" se godi jeseni 1847. Igra se prične na dvorišču pred Oparnikovo hišo v Predtrgu, kjer stari Oparnik kuha žganje iz krompirja. Sadja tisto leto ni bilo dovolj niti za žganjekuho, zato Pretržani tarnajo nad slabo letino in negotovimi časi, ki prihajajo v deželo. Družbi se pridruži vozar Cajhen z Lancovega. Prinaša vznemirljive novice iz Ljubljane, s seboj pa pripelje tudi popotnika Florjana Velikonjo. Velikonja je zanimiv lik, revolucionar, ki se čuti poklicanega, da spremeni svet. Njegov prihod vnese nemir v Predtrg in predstavlja prvo znamenje prihajajočih družbenih sprememb.

Velikonja: Ne bo. Jaz sem od Boga poslan, da pripeljem našo ljud-
stvo na svetlo in prostost, da se živele gospodstvo, hi je človeka
medvo, da se bo največji gospodstvo, ampak pravi gospodstvo
proje zemlje.

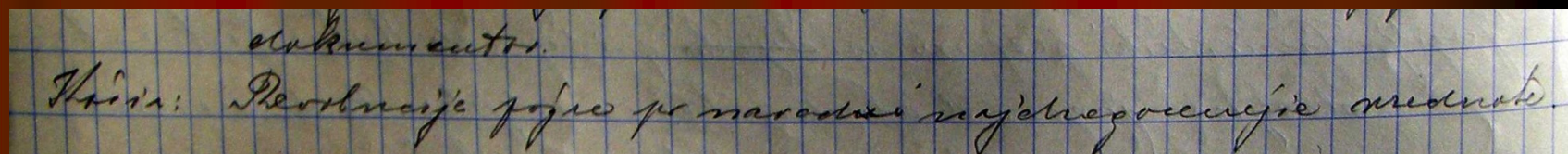
Krajina: Ljubljana, 1847

Drugi del prvega dejanja se odvija v čitalnici, ki je imela svoje prostore v sobi nad Prešernovo kavarno v Radovljici. V čitalnici, ki jo vodi okrajni sodnik Ignacij Guzelj, se zbirajo radovljiški uradniki, tam berejo časopise in razpravljajo o razmerah doma in po svetu. Vsi se zavzemajo za spremembe v družbi. Nekateri so zmerni (Košir: **»Zmiraj boljši evolucija, kakor revolucija.«**), drugi, bolj radikalni pa menijo, da je evolucija polževa pot (Žurga). V čitalnico "po službeni dolžnosti" zahaja tudi policijski ovaduh Singer, ki oblastem naznani Florjana Velikonjo. Tik preden državni biriči vstopijo v čitalnico, uspe Prešernova hči Metka Velikonjo skriti v hišno skrivališče. Besnega policijskega komisarja in njegove biriče dodatno razjezijo še izzivalni odgovori članov čitalnice, zato vse prisotne uradnike odpeljejo na zaslišanje.

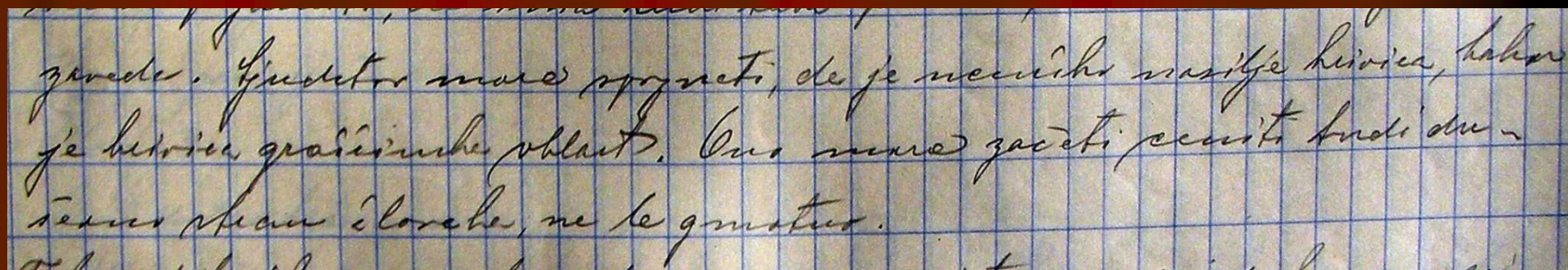
Žurga: To je preprosto.
Košir: Zmiraj boljši evolucija, kakor revolucija.
Žurga: Polževa pot! Nebo mojse negarodno ljudstvo besnato, ho neobrambo
ne zna ne brati in ne pisati.

Drugo dejanje se vrši marca 1848, sprva v prostorih čitalnice, nato pa v Prešernovi kavarni. Okrajni sodnik Guzelj prinese vesti o revolucionarnem vrenju v Franciji, na Dunaju in v Ljubljani. Razvname se burna razprava, katere vrhunec je ugotovitev, ki jo izreče aktuar Košir: **»Revolucija požre po navadi najdragocenejše vrednote.«**

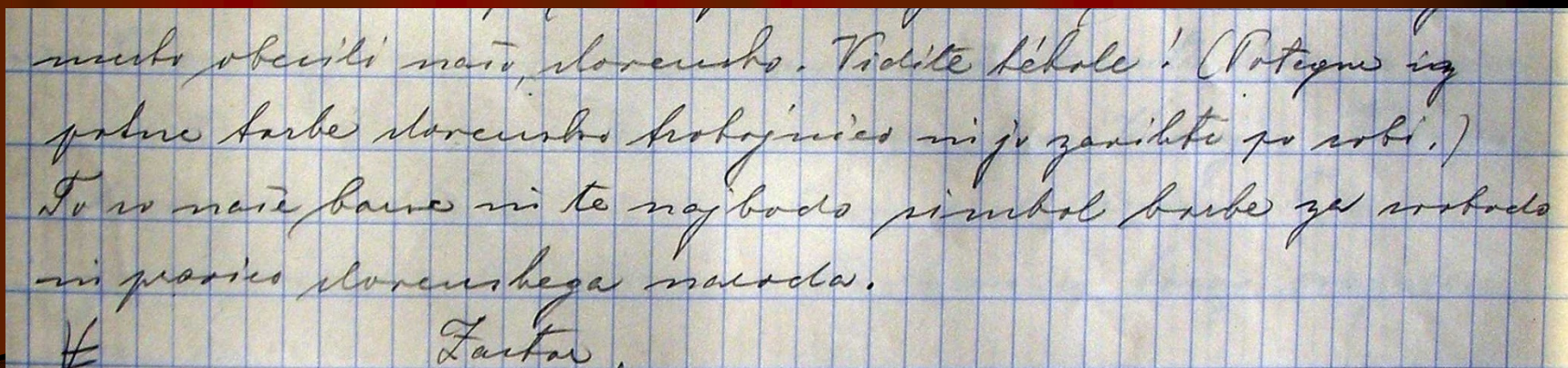
dokumenti.
Košir: Revolucija požre po navadi najdragocenejše vrednote.

Sodnik Ignacij Guzelj opozori na neosveščenost kmetov in delavcev in predlaga rešitev: **»Ljudstvo mora začeti ceniti tudi duševno stran človeka, ne le gmotno.«** Člani čitalnice se nato odločijo, da bodo preverili, kako so novice o revoluciji vplivale na radovljiške meščane, zato se preselijo v Prešernovo kavarno.

zaveda. Ljudstvo mora spoznati, da je neenako masovje hiroica, kakor je hiroica, gradivinske oblasti. Ljudstvo mora začeti ceniti tudi duševno stran človeka, ne le gmotno.

Meščani nad revolucijo nikakor niso navdušeni. Primerjajo jo z velikim petkom, saj grozi, da jim bodo prevrnili vse mitnice in mostove. Naenkrat se zunaj zasliši hrup. Na ulici se pojavi mestni postopač Necov Miha z vilami v rokah in vpije: "Revolucija, revolucija!" Za njim stopa gruča otrok in ponavlja njegove klice. Sprva zaskrbljeni meščani Miho hitro odslovijo, a se povorka kmalu vrne. Tokrat v njej niso le Miha in otroci, ampak tudi oboroženi Pretržani, ki s seboj vodijo zvezanega graščinskega valpta Vahtarja. Razjarjene kmete skuša pomiriti okrajni sodnik Guzelj, a brez uspeha. Nato posreduje radovljiški dekan Simon Vovk in kmetom ukaže, naj odvržejo orožje, sicer jim ne bo podelil velikonočne odveze. Grožnja zaleže in kmetje odložijo orožje. Obotavlja se le še Necov Miha, ki pa ga z brezovo metlo prepriča njegova žena Barba. Sledi iskriva izmenjava mnenj med dekanom Vovkom in sodnikom Guzeljem. V kavarno nato vstopi dunajski študent Lovro Toman in prisotnim spregovori o zadnjih dogodkih v Ljubljani, kjer imajo glavno besedo še vedno nemškutarji. Igra doseže vrhunec, ko Toman v Prešernovi kavarni razvije slovensko trobojnico.

neke občili naše slovenske. Vidite kralje! (Potegne iz
palce barbe slovenske trobojnice in jo zanikata po sobi.)
To so naše barve in te najbodo simbol barbe za svobodo
in pravo slovenskega naroda.
H
Lantar,

Tretje dejanje se godi med 8. in 15. septembrom 1848 v Prešernovi kavarni. Kavarnar Prešeren in njegova žena Polona razpravljata, kako bi hčerko Metko zavarovala pred snubci in jo na koncu pošljeta k teti v Ljubljano. V kavarni medtem izobesijo napis »**Zahtevamo Zjedinjeno Slovenijo.**« Člani čitalnice pripravijo zborovanje, ki se ga poleg meščanov udeležijo tudi kmetje iz Predtrga in Lancovega. Na zborovanju se v vsej tragiki pokaže usodna razklanost tedanje slovenske družbe. Ko kmetje izvejo, da je dunajski parlament sprejel zemljiško odvezo, zapustijo zborovanje. Člani radovljiške čitalnice nato predlagajo akcijo za Zedinjeno Slovenijo, a naletijo na neodobravanje meščanov, ki prav tako odidejo z zborovanja. Uradniki in intelektualci ostanejo sami. Svoje razočaranje blažijo z vinom in Prešernovo "Zdravljico", Lovro Toman pa doživeto odrecitira eno od svojih pesmi.

Zdravljico prozajajo spel;
Naj živi hčerka Polonina,
Naj živi sorodni ves svet!

Burga (ves navdušeni): Lore, to je lepo.

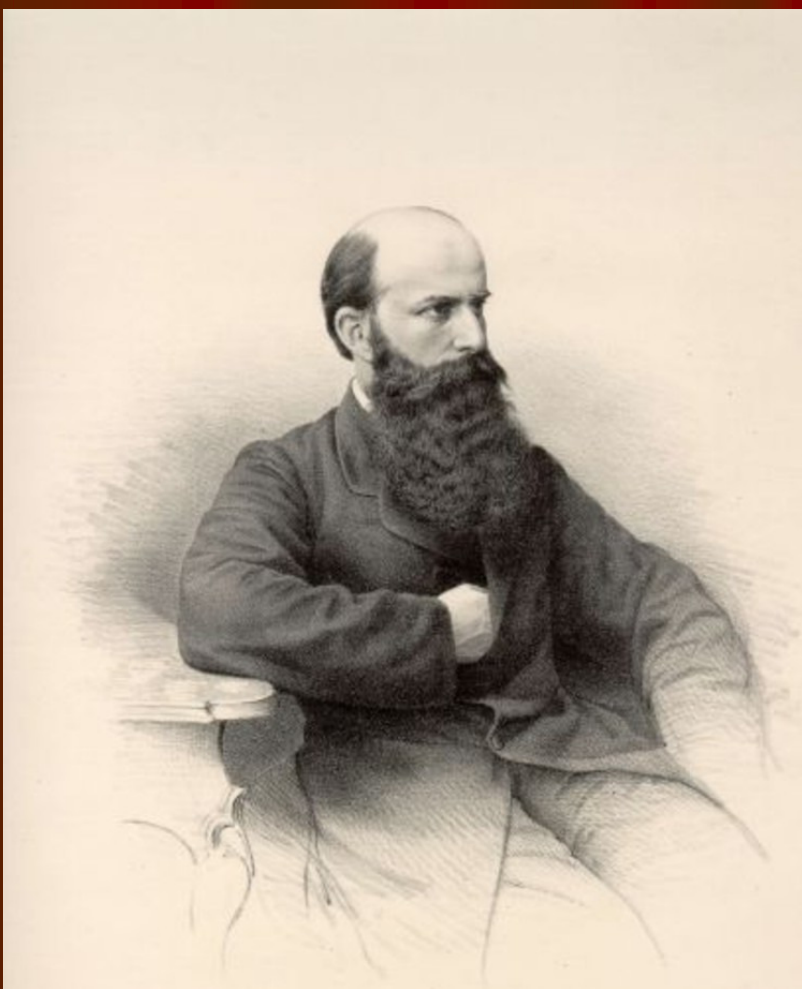
Wagner: Splavno!

Köster: Lepo, iskrno.

Fuzelj: Sin matice, hčer matice.

Lautar

Se godi med septembrom (8. do 15.) 1848.

Portret Lovra Tomana (1827-1870).
Vir: Wikipedija.

Alj sužnost je zginila — Slave
Že dnovi nam gori grejo.

Zapojem, kar živo navdaja
V oserčji ležeči mi Bog,
Ki v persih narodov ustaja,
Se zbuja po zemlji okrog.

Vse, kar me za petje je vnelo,
Je gola pravica samó,
Zapojem jo v družbi veselo,
Brez strahá očitno, glasno.

In zraven pa v čašo natočim,
Si vinca, ki bistro šumi,
In bratu v kozarčik jo počim,
De Bog naj *Slovenjo* živi!

In bratici radosti vžgani,
Zdravljico povzamejo spet;
Naj živijo bratje *Slavjani*,
Naj živi svobodni ves svet!

Lovro Toman, *Moje pesmi*,
v: *Glasi domorodni*, 1849.

Zadnje dejanje "Radovljiške revolucije" se godi 8. marca 1849 v Prešernovi kavarni. Prestol na Dunaju je zasedel mladi cesar Franc Jožef, uvedli so oktroirano ustavo in pričelo se je obdobje Bachovega absolutizma. V Radovljici so oblasti ukinile čitalnico in premestile vse uradnike, ki so zahajali vanjo. Kavarnar Prešeren je moral sneti napis v podporo Zedinjeni Sloveniji in zapečatiti sobo, v kateri je bila čitalnica. Okrajni sodnik Guzelj je svojo premestitev komentiral z ugotovitvijo, ki danes velja še bolj kot takrat: **»In kdor se nesebično in pošteno poteguje za pravico in resnico, je nevaren element, ki ga je treba preganjati in iztrebiti iz družbe petoliznikov in koristolovcev.«**

Prešeren: Karkoli naj se izloči z državo.
Guzelj: Bpozicija, ki človek v prvi državi vzdržuje ^{mi določa razmere} guzelj kot stavek je pri
določbah, ki niso izdane.
Furjan: Tudi je.
Guzelj: In kdor se nesebično in pošteno poteguje za pravico in resnico, je
nevaren element, ki ga je treba preganjati in iztrebiti iz družbe

petoliznikov in koristolovcev. (Vizje na svojo list.) Tu poglejte!

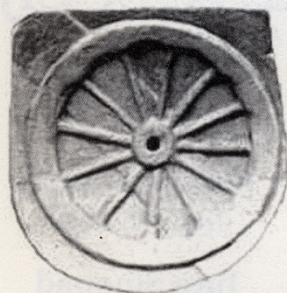

Špicarjeva "Radovljiška revolucija" (2010) v družbi
"Linhartovih komedij iz Zoisove knjižnice" (2006),
10. 12. 2010. Foto: Jure Sinobad.

Zahvaljujem se sorodnikom
Jakoba Špicarja, še posebej
njegovi vnukinji Mirjani Vevar,
da so mi dovolili objavo igre
»Radovljiška revolucija«.

Jure Sinobad

Reliefni grb s kolesom, portal
ž. c. sv. Petra v Radovljici.

Foto: Jure Sinobad

Vse pravice pridržane.

Radovljiška revolucija

Ljudska igra v štirih dejanjih (6 slikah)

Spisal Špicar Jaka.

Literatura:

- Dr. Jos. Mal: Zgodovina slovenskega
naroda
Stare Jos.: Obča zgodovina
Parapat Janez: Radovljica
Dr. Lah Ivan: V borbi za Jugoslavijo
Macun Ivan: Kratak pregled slov. litera-
ture
Dr. Lončar Dragotin: Dr. Janez Bleiweis
in njegova doba
Singer Blaž: Naš kmet v borbi za svojo
zemljo in enakopravnost
Dr. Jos. Mal: Ob stoletnici kmetove osvo-
boditve
Dr. Fr. Prešeren: Zdravica
Toman Lovro: Glasi domorodni

Hrbet knjige, zahvala in prva stran prepisa.

Guzelj: Tudi mi smo na tem. Razkropili so nas na štiri kraje pod strogo nadzorstvo.

Košir: Zvečer praznujemo tukaj odhodnico. – Pridite še vi!

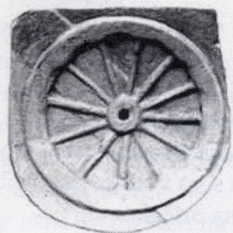
Guzelj: Da bomo utemeljili spomin, kako slavno je končala v letu 1849 radovljiška revolucija.

(Na ulici gre mimo Oparnikova svatba s harmoniko.)

Zastor.

Se godi 8. marca 1849.

(konec prepisa)

Nekaj pojasnil in prevodov

str. 6: Predtrgom – *v Predtrgu*

str. 6: sedemnajstega leta – *velika lakota 1817*

str. 7: sekacijon – *Kazen, po kateri je moral gospodar kmetije toliko časa gostiti vojake v svoji hiši, dokler se pobegli sin ni prijavil oblastem.*

str. 7: krajcarjev – *En krajcar ali belič je bil denarna enota v naših krajih. Pred letom 1848 je 60 krajcarjev zneslo 1 goldinar.*

str. 8: opelta – *cesarska podelitev (opelj)*

str. 8: patnošter – *rožni venec*

str. 9: špija – *vohun, vohljač*

str. 9: Na Laškem – *V Italiji*

str. 9: Meterniha – *grof Klemens Wenzel Lot-har von Metternich (1773-1859), avstrijski politik, državnik in diplomat*

str. 9: rebelov – *upornikov*

str. 9: Radecki – *grof Johann Josef Wenzel Radetzky von Radetz (1766-1858), avstrijski feldmaršal češkega rodu*

str. 12: kar nosi škrice – *Kdor je nosil suknjič na škrice ali frak, je bil gosposki človek, meščan.*

str. 13: Kolomonov žegen – *Knjiga, s katero se po ljudskem verovanju da čarati, vedeževati, zdraviti bolezni ipd.*

str. 14: nastilo – *stelja*

Konec prepisa in prva stran slovarčka.

Jakob Špicar (1884-1970).

S Koroške na Kranjsko

Jakob Špicar se je rodil 27. oktobra 1884 v
Skočidolu v Zgornjem Rožu kmetu Janezu

- 2 -

in Marjeti, roj. Trunk. Ljudsko šolo je obiskoval v rojstnem kraju, gimnazijo pa v Celovcu in Beljaku (1898-1902). Na Koroškem je bil nekaj časa v občinski in sodnijski službi, a kot zaveden Slovenec ni uspel dobiti primerne službe. Zato je leta 1905 prišel v Ljubljano, kjer se je zaposlil v odvetniški pisarni.¹ V Ljubljani je ostal le dva meseca, nato je ponovno odšel domov, kjer je s pomočjo narodnega delavca in zanesenjaka Antona Gabrona ustanovil izobraževalno društvo "Sloga" v Podravljah. Društvo je imelo svoj tamburaški zbor in igralsko skupino, za katero je Špicar ustvaril svoji prvi enodejanki "Eno uro sodnik" in "Zmagali smo".² Svoje prvo dramsko delo naj bi sicer napisal že v Ma-

¹ France Koblar, Jakob Špicar. V: SBL, III. knjiga, str. 670-671.

² Slavko Tarman, Jakob Špicar – najplodovitejši mojster slovenske ljudske dramatike. V: Železar, št. 46/47, 25. 11. 1982, str. 14. – Za podatek o odličnem članku jeseniškega kulturnega delavca in mojstra fotografije Slavka Tarmana, kakor tudi za vse druge koristne informacije o Jakobu Špicarju se zahvaljujem prof. Mariji Janežič z Bleda.

- 3 -

Spremna beseda, stran 2 in 3.

Igra, vredna uprizoritve

Jakob Špicar je z “Radovljiško revolucijo” ustvaril živahno, na čase tudi šegavo igro, ki je tako avtentično radovljiška, da si že zaradi tega zasluži postavitev na odrske deske.

Z domišljenimi prizori in iskrivimi dialogi, napisanimi v klenem gorenjskem narečju, je Špicar odlično orisal razmere, ki so med revolucijo 1848-49 vladale v kmečkem Predtrgu in meščanski Radovljici. Z uporabo humornih vložkov se je izognil pretirani patetičnosti in se hkrati izkazal s trezno presojo družbenih razmer v dobi porajanja slovenskega meščanstva. **Kljub posameznim zgodovinskim nedoslednostim in odsotnosti nekaterih ključnih osebnosti tedanjega dogajanja ostaja Špicarjeva “Radovljiška revolucija” zaenkrat najboljša gledališka slika revolucionarnega vrenja 1848-49 na Slovenskem.**

Marko Pernhart, Radovljica, ok. 1864, olje na platnu.
Obj. v: A. Rohsmann, Markus Pernhart, Celovec 1992.

Špicarjeva “Radovljiška revolucija” v luči zgodovinskih dogodkov

Jakob Špicar ni poznal najnovejših ugotovitev zgodovinske stroke o dogajanju v Radovljici v času revolucije 1848-49.

Opiral se je na dela starejših avtorjev, ki jih je korektno navedel na naslovnici rokopisa “Radovljiške revolucije”, zelo verjetno pa je v igro vtikal tudi nekaj ljudskega izročila. Le-to je bilo v času Špicarjevega delovanja v Radovljici, v prvi polovici 20. stoletja še dokaj sveže. Špicar je igro napisal v enem zamahu, ni je korigiral, niti dal lektorirati, prav tako ni podrobneje preverjal zgodovinskih dejstev in upošteval kronološkega sosledja dogodkov.

Vse naštetu je botrovalo nekaterim napakam, ki jih lahko opravičimo z umetniško svobodo, katere Špicarju kot zrelemu avtorju nikakor ne smemo odrekati.

Sodnik Ignacij Guzelj se pojavi že v prvem dejanju igre, ki se godi jeseni 1847, čeprav je Stane Granda ugotovil, da je prišel za okrajnega sodnika v Radovljico šele 11. aprila 1848. Pred tem je bil zaposlen kot uradnik v Novem mestu, kjer je 6. januarja 1848 sodeloval pri prvi postavitvi Linhartovega "Matička" na odrske deske. Eden večjih grehov, ki so jih pripisovali sodniku Guzelju, je bil, da naj bi s figo prevrtal tista mesta v časopisih, kjer se je omenjalo ime cesarja Ferdinanda. Čeprav je o dogodku pisal tudi zgodovinar Josip Mal, Špicar tega prizora ni uvrstil v svojo igro.

Ilustracija Rudija Skočirja iz knjige: S. Granda, Hočemo Slovenijo, 1999.

Gostilno in kavarno v Radovljici je imel Franc Just Prešeren verjetno v najemu, saj iz dostopne zemljiškoknjižne dokumentacije ni mogoče razbrati, da bi bil lastnik katerekoli stavbe v radovljiškem mestu. Stane Granda je ugotovil, da je bila od marca 1847 najemnica Prešernove kavarne v Radovljici Marija pl. Schossulan, žena pisarniškega asistenta v celovški katedralni upravi, ki se z možem ni najbolje razumela.

Stavba v Mestu št. 46, kjer je v letih 1848-49 najverjetneje delovala Prešernova kavarna, v nadstropju pa čitalnica. Razglednica iz 1905, izrez. Zasebna zbirka, Radovljica, preslikava DAR.

Znamenito radovljiško čitalnico sta v svojih delih od starejših slovenskih zgodovinarjev omenjala Josip Apih in Josip Mal.

V Radovljici so se narodnjaki iz mesta in bližnje okolice že pred l. 1848 shajali v kavarni »Prešeren«; v istem poslopju so si najeli tudi posebno sobo za svoje bralno društvo. Naravno, da je bilo leta 1848 v tej čitalnici silno živahno, ko je vse bralo in razpravljalo o velikih novih dogodkih. Pozneje je policija hotela iz te nedolžne čitalnice napraviti staremu državnemu redu nevarnejše demokratsko društvo, ki mu je baje predsedoval radovljiški okrajni sodnik Ignacij Guzelj. Očitani so mu, da je časopise, ki so pisali o cesarju, metal v uradu na tla in jih z nogami pomandral. Drugi zopet so vedeli povedati, da je Guzelj mesta v listih, kjer se je omenjalo ime cesarja Ferdinanda, javno s figo prevrtal; isto da so počeli tudi njegovi politični prijatelji. Ko je po oktobrski vstaji izdal knez Windischgraetz na uporne Dunajčane proklamacijo, jo je Guzelj v znak simpatij do upornikov javno raztrgal in sploh govoril zoper dinastijo.

Še pozneje, ko so že odpravili svobodoljubne pridobitve revolucije leta 1848 in je delovala reakcija, je moral radovljiški okrajni glavar priznati, da je večina prebivalstva zoper vladne odredbe. Ob zemljiškoodveznih obravnavah so komisarji večkrat naleteli med kmeti na nenavaden odpor. Pripisovali so ga zopet vplivu Guzelja, ki je baje po oktobrskih dogodkih razburjenim kmetom naravnost pridigal, naj ne plačujejo davkov, ker da je to edino pravo sredstvo, da se zruši vlada. Pa tudi o drugih uradnikih so potem »zvesti Avstrijci« namigavali, da so se v Prešernovi kavarni in Muljevi gostilni ob revoluciji vedli tako, kakor bi se kot uradniki nikakor ne smeli.

Takole je radovljiške dogodke v letu 1848 popisal Josip Mal v svoji *Zgodovini slovenskega naroda*.

Eno prvih bralnih društev v Sloveniji

Prešernova kavarna je najverjetneje imela svoje prostore v pritličju hiše v Mestu št. 46, ki je bila v obdobju 1846-61 v lasti premožne radovljiške družine Hudovernik. Člani radovljiške čitalnice so v prvem nadstropju iste (Hudovernikove) stavbe najeli posebno sobo, v kateri je v letih 1848-49 delovala radovljiška čitalnica, ki jo imamo lahko tudi za **prvo bralno društvo v Radovljici**. Od leta 1863 je bil lastnik nekdanje Prešernove kavarne radovljiški gostilničar Franc Kunstelj. Le-ta je jeseni 1873 postal lastnik zemljišča, na katerem je zgradil predhodnico današnje gostilne "Kunstelj", vendar je kavarno v Mestu št. 46 obdržal v svoji lasti vse do 10. julija 1887, ko jo je za 5.000 gld. prodal radovljiškemu trgovcu Otu Homanu. Na povezavo med Prešernovo kavarno in Kunstljevo gostilno kaže lesena plošča z napisom "Prešernov hram 1873", ki stoji nad vhodom v lepo obokani kletni prostor v današnji gostilni "Kunstelj". Lesena napisna plošča je posnetek izvirne, na kateri je bil napis "Prešernov hram" brez letnice in je bila tam že od začetka obratovanja gostilne.

1861. 24. September 1861 wird
 die eigentümliche
 auf diesen Besitzstand
 sein Namen
Hudovernik Barthelme
 von Radmannsdorf No. 46
 in der Erb. - Act. No. XVIII. 247.
 verlaßt

und auf Grund von 4 Pfändbriefen vom 3.
 October 1868 das Hausmischrecht
 hat ihm Erbteil:
 a) Anna Kunstelj mj. s. Radmannsdorf
 b) " Theresia " mj. " "
 c) " Franz " mj. " "
 d) " Rudolf " mj. " "
 nach 5% Zinsen s. Einbringungsbe-
 standmisch. Fasc. XXXII, 404.

Izpiska iz stare radovliške zemljiške knjige potrjuje, da so bili
 Jernej Hudovernik (1846-61) in nato člani družine Kunstelj (od 1868)
 lastniki nepremičnine v Mestu št. 46. Vir: Arhiv Republike Slovenije,
 Stadt Gült Radmannsdorf, II. knjiga, Post. No. 134, fol. 1162-1167.

Foto: J. Sinobad.

Obnovljena lesena napisna plošča nad vhodom v kletni prostor v današnji gostilni Kunstelj. Foto: Ivan Pipan.

Stane Granda ugotavlja, da je bilo delovanje čitalnice v Radovljici v letih 1848-49 omejeno v smislu družabnega središča (kazine), ne pa poznejših slovenskih čitalnic iz druge polovice 19. stoletja.

V čitalnico, ki je bila nedvomno središče kulturnega in političnega življenja radovljiških uradnikov, meščanov in uglednih okoličanov, je pristopilo 33 članov, med katerimi so bili najbolj dejavni državni uradniki ter nekateri radovljiški meščani (grof Vincencij Thurn-Valsassina, posestnika in trgovca Franc Serafin in Jernej Hudovernik, trgovec Friderik Homan) in nekateri duhovniki.

Zanimivo je, da ima od duhovnikov osrednjo vlogo v "Radovljiški revoluciji" dekan Simon Vovk (verjetno zato, ker je bil najljubši sošolec pesnika Franceta Prešerna), pogrešamo pa Lovra Pintarja, čeprav je bil eden najbolj vnetih članov radovljiške čitalnice.

Tak duh veje po gorenskih hribih in dolinah, tako šumi Sava domača od siviga Triglava. — Zbrala se je v Radolci narodna straža, zmiram so nosili bele, modre in rudeče barve in okoli taciga bandera so slovensko prepevali; ni mar njem bil ne šum, ne hrup, kateriga so v Ljubljani nesramni rumenjaki napravili; mislili so, gotovo bo druga. In res, motili se niso! — V bravnico pride Radolčan, in bere nemške, še več pa slovenske in slavjanske časopise. Tam se tudi zberejo trikrat v teden vsi uradniki kantonske komisije in drugi za naš materni jezik vneti domorodci, gospod Lovre Pintar (Slava mu) uči mili glas

slovenskiga jezika. In tako dan ne zgine nobeden; kjer bi ne prepevali: „Živi, živi, duh slavjanski“ in urno pobegne nemškutar, ker taciga slišati ne more. C.

Članek, objavljen v časopisu
Slovenija, 13. 10. 1848.

Lovro Pintar (1814-1875)
Obj. v: *Dom in svet*, 1899, št. 1.

Eden impresivnejših likov v “Radovljiški revoluciji” je konceptni praktikant Josip Žurga. Pri njegovi upodobitvi se je Špicar dosledno držal zgodovinskih predlog, saj je uradnik Žurga slovel kot najbolj zagrizen od vseh radovljiških narodnjakov. Zanj so pravili, da je bil leta 1848 “ves divji za slovensko stranko”. Kot zunanji znak pripadnosti slovenski narodni stranki je nosil živordečo čepico in poseben suknjič iz debelega temnorjavega sukna.

Zlom revolucionarnega gibanja na Dunaju je pomenil tudi konec delovanja radovljiške čitalnice. Okrajnega sodnika Ignacija Guzelja so sredi februarja 1849 prestavili na Vrhniko, iz Radovljice pa so morali oditi tudi uradniki Janez Košir, Franc Wagner in Jožef Žurga. Z njihovim odhodom je prenehalo tudi delovanje čitalnice. Njeni člani so tik pred uvedbo represivnih ukrepov storili pietetno dejanje, ki ga je moč razumeti tudi kot njihovo zadnjo politično akcijo. Uradniki Ignacij Guzelj, Moriz del Negro, Franc Wagner in Jožef Žurga, trgovec Friderik Homan in posestnik Franc Just Prešeren so odšli v Kranj, kjer so se 10. februarja 1849 udeležili pogreba pesnika Franceta Prešerna. Ob slovesu od umrlega rojaka se je še posebej izkazal Franc Just Prešeren, ki je poravnal pogrebne stroške in prispeval 30 gld. za pesnikov nagrobni spomenik.

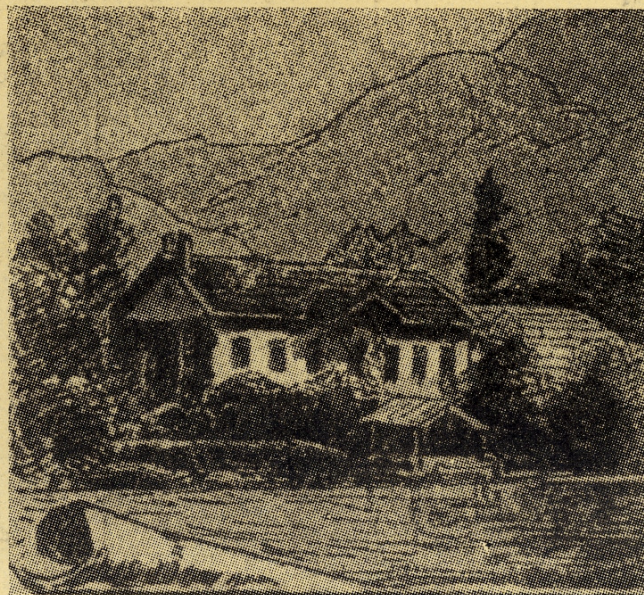

Wagnerjeva litografija Radovljice, kakršna je bila sredi 19. stoletja videti iz Predtrga. Vir: Radovljiški zbornik 1995.

Največ umetniške svobode si je Jakob Špicar vzel prav pri liku kavarnarja Prešerna, ki mu v “Radovljiški revoluciji” stojita ob strani žena Polona in hčerka Metka.

Gostilničar in posestnik **Franc Just Prešeren** (roj. 27. 8. 1808 v Zabreznici št. 6, p. d. pri Španu – u. 7. 2. 1864 v Želečah št. 8) se je 27. novembra 1843 na Bledu poročil s 15 let mlajšo hčerko grajskega oskrbnika Amalijo Mertlič. V zakonu se jima ni rodila hčerka, pač pa sin Gabrijel Franc Evgen Prešeren (1844-1872), poznejši vojaški zdravnik in navdušen narodnjak, ki je služil Josipu Jurčiču kot literarni model za doktorja Zobra. Franc Just Prešeren je prve tri gimnazijske razrede (1821-23) končal v Ljubljani, nato pa se je zelo uspešno posvetil gostilničarski obrti in veliko potoval po Poljski, Rusiji, Italiji in Švici. Iz Ljubljane se je preselil na Bled, kjer je 29. oktobra 1835 kupil hišo in gostilno v Mlinem št. 45.

V njegovem gostišču na Mlinem ga je obiskoval pesnik France Prešeren, ki je »ta bogatega Prešerna« imenoval »stric«, čeravno si nista bila v neposrednem sorodstvu.

NASLEDNICA HIŠE FRANCA JUSTA PREŠERNA V MLINEM

L. Benesch: Naslednica hiše Franca
Justa Prešerna v Mlinem št. 45.
Obj. v: F. Kidrič, Prešernov album, 1949.

NAGROBNIK 1852

Nagrobnik pesnika Franceta Prešerna
v Kranju, fotografija iz 1852.
Obj. v: F. Kidrič, Prešernov album, 1949.

Avtentična prizorišča v Predtrgu in Radovljici

Jakob Špicar je svojo igro gradil na avtentičnih prizoriščih v meščanski Radovljici in kmečkem Predtrgu, ki ju je dodobra spoznal v 35-ih letih svojega bivanja v Radovljici.

Oparnikovo hišo, na katere dvorišču se prične prvo dejanje “Radovljiške revolucije”, še danes najdemo v Predtrgu.

V hiši, ki je v 19. stoletju nosila številko 24, je bil leta 1826 gospodar Tomaž Vogelnik. Njegov sosed je bil Franc Waland – Tripot (tudi Triplat, Predtrg št. 23), dve hiši naprej je gospodaril Bertold Dovžan – Matežic (Predtrg št. 21), desno ob cesti proti Ljubljani je stala Galešnekova hiša (Anton Dežman, Predtrg št. 13), takoj za ovinkom pa velika Erjavčeva kmetija (Jožef Pretner, Predtrg št. 1). Od Radovljičanov v Špicarjevi igri nastopajo: Necov Miha (Miha Krolnik, Mesto št. 41), Bezulnek (Anton Mali, Mesto št. 30) in Ledrar (Mihael Mali, Predmesto št. 15).

Pretržani pred Oparnikovo hišo (danes Ljubljanska cesta 17),
fotografija iz 1909. Obj. v: Radovljiško izročilo, KS Radovljica
in Muzeji radovljiške občine, Radovljica 1999, str. 18.

Zgoraj: Konjeniki na Tripotovem dvorišču, ok. 1940.

Levo: Mladi, praznje oblečeni Tripot pred hlevom.

Fotografiji iz zasebne zbirke, Radovljica,
preslikavi DAR.

Prijetne urice v Tripotovi hiši, okoli 1940.
Zasebna zbirka, Radovljica, preslikava DAR.

Od Radovljičanov v
Špicarjevi igri
nastopajo: Necov
Miha (Miha Krolnik,
Mesto št. 41),
Bezulnek (Anton
Mali, Mesto št. 30) in
Ledrar (Mihael Mali,
Predmesto št. 15).

Zgodovinsko
preverljiva lika sta
tudi vozar Cajhen
z Lancovega in
potovka iz Krope.

Potovka Micka
Bertoncely iz
Krope. Obj. v:
Jutro, št. 118,
23. maj 1931,
str. 5.

Jakob Špicar kot mladinski dramatik

Špicarjeva dramska besedila za mladino presegajo kakovost vrste sorodnih gledaliških del iz obdobja pred 2. svetovno vojno. Med njimi je najbolj znana petdejanka "Pogumni Tonček", ki je bila prvič uprizorjena 15. 12. 1918 v Slovenskem narodnem gledališču, v tiskani obliki pa je izšla šele leta 1959. Avtor je v besedilu nadgradil pravljичno motiviko s socialno tematiko in idejo o enakosti vseh ljudi, ki se najbolj neposredno pokaže v zaključnem prizoru, ko berač zahteva, naj se v princeskino krono vtisnejo besede **»Vsem ljudem enako pravico!«**

Umetniško učinkovitost Špicarjevih mladinskih iger dopolnjuje njegov nezgrešljivi humor, s katerim se je uspešno odmaknil od vzgojne mladinske dramatike.

V tretjem desetletju dvajsetega stoletja se poleg razmaha posamičnih objav v periodiki pojavi nekaj opaznih avtorjev, ki so pomembni bodisi tipološko bodisi glede na kvaliteto besedila (npr. J. Špicar, katerega *Pogumni Tonček* in *Martin Napuhek* sta uprizorljiva še danes). Ostali avtorji so pustili sled v slovenski mladinski dramatik predvsem zaradi količine del (npr. I. Albreht) ali njihovih vsebinskih posebnosti (npr. M. Krevh).

4.1.2.9 J. Špicar, F. Bevk, J. Ribičič, F. Milčinski

Bolj kvalitetna od vrste gledaliških iger iz tega časa so mladinska dramska besedila **Jakoba Špicarja** (1884-1970); med njimi je najbolj znana petdejanka *Pogumni Tonček*, uprizorjena 15. 12. 1918 (SNG Ljubljana), izdana pa šele l. 1959 v zbirki *Otroške in mladinske igre*. V besedilu se odražajo tako pravljичni motivi kot avtorjeva

Takole je Špicarjevo mladinsko dramatiko ocenil dr. Igor Saksida v svojem delu *Slovenska mladinska dramatika, Obzorja*, Maribor 1998, str. 127.

Zbiralca ljudskega blaga

Jaka in Marica Špicar sta bila odlična sodelavca in poznavalca ljudskega izročila. Skupaj sta zbirala kolednice in ljudske pesmi in zapisovala koroške sistematično zapisovala stare folklorne elemente, navade in običaje. Špicar je zbrano ljudsko blago spretno vkomponiral v svoje gledališke igre in nam na ta način ohranil že skoraj pozabljene in izumrle slovenske ljudske šege, navade in starožitne običaje. Elemente iz ljudske zakladnice je še posebej rad vpletal v svoje radijske igre, ki jih je s tem iztrgal pozabi in približal najširšemu krogu ljudi.

Zakonca Špicar sta ob prazničnih priložnostih s ponosom nosila izvorno ziljsko nošo, ki jo je po njuni smrti podedovala vnukinja Mirjana. Gospa Mirjana Vevar je 18. junija 2008 v Kulturnem domu v Pliberku Slovenskemu narodopisnemu inštitutu Urban Jarnik izročila v varstvo in hrambo komplet ziljske ženske noše in en komplet ziljske moške noše iz zapuščine Jakoba in Marice Špicar.

Na Zilji še danes pri žegnu, štehvanju in prvem reju oblečejo večinoma podedovane noše, na katere so zelo ponosni in jih hranijo kot družinske zaklade. Podedovana noša je tako nekaj izjemnega, dragocenega, kar ni moč kupiti, zato je Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik z donacijo Mirjane Vevar pridobil izjemno dragocenost.

Marica in Jakob Špicar
v ziljskih nošah, 1932.
Fotografija iz zbirke M. Vevar.

»Gledališče za ljudstvo«

Skoraj štiri desetletja je Jaka Špicar uspešno vodil sokolski oder v Radovljici in na Jesenicah. Stari Radovljičani in Jeseničani se še danes z nostalgijo spominjajo časov, ko je po Špicarjevi zaslugi cvetela gledališka dejavnost na Zgornjem Gorenjskem. Špicar ni uprizarjal samo ljudskih iger, temveč je rad segal tudi po zahtevnejših besedilih. Prevedel in priredil je več nemških iger, tako tudi Schillerjeve "Razbojnike", ki so jih z velikim uspehom uprizarjali na Jesenicah.

V dramsko obliko je pretil mnoga klasična dela slovenske književnosti, poleg Sketove "Miklove Zale" tudi Aškerčev "Knežji kamen", Levstikovega "Martina Krpana", Jurčičevega "Doktorja Zobra" in še bi lahko naštevali. Špicar se ni zadovoljil samo z vlogo režiserja in dramaturga, temveč je pisal tudi izvirna dramska dela, primerna za takratni oder.

Bil je izjemno plodovit pisatelj, saj obsega njegov opus nad 100 besedil, če upoštevamo še radijske igre, ki jih je večinoma pisal v povojnih letih.

Ob stoletnici Špicarjevega rojstva je prof. Marija Janežič v prispevku "Drobec koroške zemlje", ki je bil objavljen v *Koroškem koledarju 1984*, zapisala:

Dosti se je o Špicarju že pisalo, tudi laskavih priznanj ni manjkalo, in to celo izpod peres priznanih znanstvenikov in umetnikov, a njegov obsežni literarni opus še čaka temeljite znanstvene obdelave in ocene. Čas bi že bil, da bi se te naloge lotil literarni zgodovinar in Špicarju v slovenski literarni zgodovini določil mesto, ki mu pripada.

Že dobro desetletje Jake Špicarja ni več med nami, a spomin nanj živi dalje v njegovih delih, posebno v tistih, ki so svojo sporočilno moč ohranila do nas. V mozaiku Koroške in vseslovenske književnosti so Špicarjeve igre „drobec Koroške zemlje in odsev mehkega njenega človeka . . .“

Besede, ki jim tudi po poltretjem desetletju ni kaj dodati.

Špicarjeva vrnitev v Radovljico

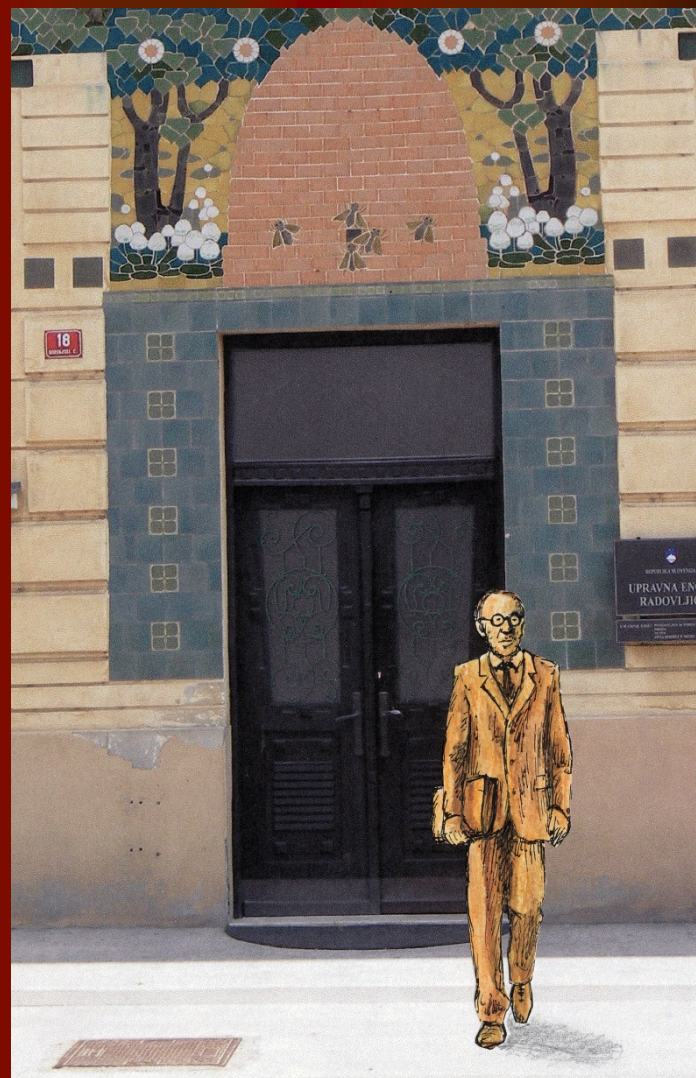
Jaka Špicar je svoj življenjski krog sklenil 17. februarja 1970 v Ljubljani. Tri desetletja in pol, ki jih je preživel v Radovljici, veljajo za najbolj plodno obdobje njegovega ustvarjanja. Gorenjcem je dal ogromno in če ne bi bilo vojne, bi z ženo zagotovo ostala v Radovljici. Zgodovinar in dramatik Anton Tomaž Linhart je nedvomno najbolj znan Radovljčan, čeprav je v svojem rojstnem mestu preživel le otroška leta. Jaka Špicar ni bil rojen v Radovljici, bil pa je Radovljčan po srcu, delih in zaslugah. Posebej za Radovljico je napisal zgodovinsko igro o Radovljici in Radovljčanih v burnih časih pomladi narodov 1848-49.

Jaka Špicar v poznejših letih.
Fotografija iz zbirke M. Vevar.

Upam in verjamem, da bo knjižna izdaja “Radovljiške revolucije” pomenila nov začetek v našem odnosu do človeka, ki si je s svojim delom zaslužil, da ga počastimo tudi v kakšni žlahtnejši obliki. V mislih imam vsaj spominsko obeležje, morda pa celo **“Špicarjev festival slovenskega ljudskega odra v Radovljici”**, kajti Špicar je bil in ostaja **“špica”**.

Jure Sinobad, Osnutek Špicarjevega spominskega obeležja v Radovljici.

Jaka Špicar, kot so
ga poznali številni
Radovljčani.
Na 40. rojstni dan,
27. oktobra 1924,
ga je takole
fotografiral znani
radovljiški fotograf
Slavko Vengar.
Fotografija iz
zbirke M. Vevar,
izrez.

Viri in literatura

- Josip Apih, Slovenci in 1848. leto, Matica slovenska, Ljubljana 1888.
DAR, Digitalni arhiv Radovljica (ur. Goran Lavrenčak).
Stane Granda, Radovljica v letu 1848. V: Radovljiški zbornik 1995, str. 141-174.
Alfonz Gspan, France (Just) Prešeren, Gabrijel Franc Evgen Prešeren. V: SBL, II. knjiga, str. 516.
<http://www.locutio.si/index.php?no=44&clanek=1029>, stanje 16. 11. 2010
Marija Janežič, Drobec koroške zemlje, Ob stoletnici rojstva Jake Špicarja. V: Koroški koledar 1984, str. 114.
Taras Kermauner, Zgodba o narodu. 1. Slovenski narod se poraja. Samozaložba GolKer-Kavč, Avber 2005.
<http://www.kermauner.net/>, stanje 16. 11. 2010
France Kidrič, Prešernov album, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1949, str. 275 in 322-323.
Alenka Klemenc, Družabno življenje v Radovljici v obdobju med obema vojnama. V: Radovljiški zbornik 1992, str. 124-132.
France Koblar, Jakob Špicar. V: SBL, III. knjiga, str. 670-671.
Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem, Domoznanski oddelek, Rokopisna zbirka, Jakob Špicar, št. 90, "Radovljiška revolucija".
Josip Mal, Zgodovina slovenskega naroda : najnovejša doba. Mohorjeva družba, Celje 1929.
Osebni arhiv Mirjane Vevar, Mežica. – Korespondenca z Mirjano Vevar, 29. 10. 2010.
Prežihov Voranc, Spremna beseda. V: Jakob Sket, Miklova Zala, Klub koroških Slovencev, Ljubljana 1946, str. 3.
Igor Saksida, Slovenska mladinska dramatika, Obzorja, Maribor 1998, str. 127-129.
Miran Sattler, Jakob Špicar: znanec iz sosednje ulice. V: Nedeljski dnevnik, št. 319, 23. 11. 1969, str. 5.
Jure Sinobad, Dežela : kulturnozgodovinski oris Radovljiške ravnine, samozaložba, Radovljica 1999.
Jure Sinobad, Branje, bralna društva, čitalnice in knjižnice od sredine 19. stoletja do 2. svetovne vojne. V: Radovljiški zbornik 2000, str. 234-247.
Jure Sinobad, Alojzija Horvat – kulturna delavka, igralka, režiserka in knjižničarka. V: Radolčan, št. 2, 10. 5. 2010, str. 1-4.
Spomenica Sokolskega društva v Radovljici. Ob 25-letnem jubileju (1908-1933), Ljubljana 1933.
100-letnica prve uprizoritve "Špicarjeve" Miklove Zale. V: Bilten KKZ, št. 41, marec 2009, str. 6.
Simona Šuler Pandev: JAKOB ŠPICAR (1884 – 1970): "živ, neugnan vreclec ljudske dramatike", razstava v Koroški osrednji knjižnici dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem, 2006.
Slavko Tarman, Jakob Špicar – najplodovitejši mojster slovenske ljudske dramatike. V: Železar, št. 46/47, 25. 11. 1982, str. 14-17.
Lovro Toman, Glasi domorodni, E. Hohn, Ljubljana 1849.
UE Radovljica, Matični urad Radovljica, Domovinska knjiga Radovljica.
Zasebni arhivi in zbirke, Radovljica.